

DEDE KORKUT'UN ÜÇÜNCÜ NÜSHASINDA GEÇEN OLUMSUZLUK VE YOKLUK BİÇİMLERİ

Uğur ÖZGÜR*

Öz: Olumsuzluk ve yokluk bildiren ifadeler, bütün dillerde mevcuttur. İnsanlar, duygu ve düşüncelerini ifade ederken olumlu ve olumsuz yapıları birlikte kullanmaktadırlar. Olumlu olan her şeyin zıttı ile birlikte var olduğu genel kabul gören görüşlerdendir. Bütün olumlu cümleler, karşıt bir tersinlemeye sahip olduğu gibi her tersinlenen cümle de karşıt bir cümleye sahiptir. Olumsuzluk ve yokluk kavramı insanın hayatında ve evrende daima var olan bir olgu olduğu için her dilde de mutlaka olumsuzluk ve yokluk kategorisi bulunmaktadır. Fakat bu kategoriler, dillerin yapılarına ve buldukları dil ailesine bağlı olarak farklılıklar gösterebilmektedir. Ayrıca kültür, inanç gibi toplumsal farklılıklardan kaynaklı olarak bir toplumda iyi-güzel-hoş görülen bir durum, başka bir toplumda hoş karşılanmayabilir ve bu durum da olumsuzluk çağrışımı yaratabilir. Olumsuzluk ve yokluk biçimlerinin Türk dilinin her döneminde kullanıldığı bilinmektedir. Türkçede olumsuzluk ve yokluk ifadesi eklerle, kelimelerle, kelime gruplarıyla sağlanmaktadır. Bütün dillerde mevcut olan bir kavram olarak olumsuzluk ve yokluk, son yıllarda dilbilim çalışmalarında üzerinde durulan konuların başında gelmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, Dede Korkut'un üçüncü nüshasında tespit edilen olumsuzluk ve yokluk biçimleri farklı açılardan değerlendirilmiştir. Ayrıca üçüncü nüshada geçen olumsuzluk ve yokluk işaretleyicileri verilirken Dede Korkut'un diğer nüshalarında (Dresden ve Vatikan) yer alan olumsuzluk ve yokluk işaretleyicileriyle karşılaştırmalar yapılmıştır. Benzerlikler ve farklılıklar metinlerde geçen örnek cümlelerle verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Metinleri, Olumsuzluk, Yokluk, Üçüncü Nüsha, Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Günbet Yazması.

NEGATIVE AND ABSENCE FORMS USED IN THE THIRD COPY OF DEDE KORKUT

* Öğr. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, elmek: uozgur@nku.edu.tr. ORCID: 0000-0001-9385-2912.

Abstract: Negativity and absence expressions exist in all languages. People use both affirmative and negative expressions together while expressing their feelings and opinions. It is generally accepted that everything positive exists with its opposite. Just as all affirmative sentences have an opposite irony, every sentence with irony has an opposite sentence. There is necessarily a category of negativity and absence in every language since the concept of negativity and absence is a phenomenon that always exists in human life and in the universe. However, these categories may vary according to the structures of the languages and the language family they are in. Moreover, a situation which seems good-nice-tolerant in one society due to its culture, belief and social differences may not be welcome in another society, and this may create a connotation of negation. It is known that negativity and absence expressions are used in every period of Turkish Language. The expression of negativity and absence in Turkish is provided with affixes, words and word groups. Negativity and absence, as a concept that is present in all languages, are at the forefront of the issues that have been emphasized in linguistics studies in recent years. From this point of view, the forms of negativity and absence used in the third copy of Dede Korkut are evaluated from different perspectives in this study. In addition, comparisons were made with the negativity and absence markers in the other copies of Dede Korkut (Dresden and Vatican) while the negativity and absence markers in the third copy were given. Similarities and differences are given with example sentences found in the texts.

Keywords: Dede Korkut Texts, Negativity, Absence, Third Copy, Turkistan/Turkmen copy, Günbed manuscript.

Extended Abstract: Negativity and absence expressions exist in all languages. People use both affirmative and negative expressions together while expressing their feelings and opinions. It is generally accepted that everything positive exists with its opposite. Just as all affirmative sentences have an opposite irony, every sentence with irony has an opposite sentence. There is a category of negativity and absence in every language. There is necessarily a category of negativity and absence in every language since the concept of negativity and absence is a phenomenon that always exists in human life and in the universe. However, these categories may vary according to the structures of the languages and the language family they are in. Moreover, a situation which is considered to be good-nice-tolerant in one society due to its culture, belief and social differences may not be welcome in another society, and this may create a connotation of negation. It is known that negativity and absence expressions are used in every period of Turkish

Language. The expression of negativity and absence in Turkish is provided with affixes, words and word groups. Negativity and absence are at the forefront of the issues that have been emphasized in linguistics studies in recent years. From this point of view, the forms of negativity and absence used in the new copy of Dede Korkut are evaluated from different perspectives in this study.

The concepts of negativity and absence have been classified by evaluating them from different perspectives in terms of linguistics. The concept of negativity in terms of semantics, negativity in terms of morphology and syntax, and standard negativity are briefly mentioned in order to have some information about the general classification made by linguists.

Negativity in terms of semantics

They are the structures in which a word or sentence has a negative meaning even though it does not have any negative suffixes. The expression "positive in terms of structure, negative in terms of meaning" is used for words or sentences in this way in Turkish grammar books.

Example 1: How can I support a family of five on one minimum wage?

(I cannot support a family of five on one minimum wage)

Example 2: Do this and let's see it together.

(You cannot do this)

Example 3: He neither eats hay nor enters the roof

(He does neither of them)

Example 4: Can a person live hungry?

(A person cannot live hungry.)

Negativity in terms of morphology and syntax

It is the form of a positive sentence using negative affixes. These affixes can be either prefixes or suffixes. Linguistics researchers, who act from the idea that there are always markers consisting of words or affixes for negativity expression even though there is no need for a marker for positivity expression, have classified the negation form in the world languages in terms of morphology. For example, Dahl (1979) divided the morphological negation seen in the languages of the world into four parts: 1. Negativity with prefixes 2. Negativity with suffixes. 3. Prosodic negation based on centroid/meter 4. Reduplicative negativity.

Standard Negativity (Negation of the Verb)

It is also known as the verb negation. Negativity occurs through elements that indicate negativity by being added to verbs. It is known that the verbs which exist in all languages have a negative form. It is the determinant of the sentence that forms a whole as the meaning of the verb is positive or negative. The negative form of the verb indirectly affects the other elements in the sentence as well.

Studies on the historical periods of Turkish, especially Turkey Turkish, have been conducted by researchers about the forms of negativity and absence. In our master thesis prepared in 2013, the forms of negation and absence used in Turkey Turkish (-mA, -mAz, -mAdAn, +sIz, sUz, +sIzcA, +sUzcA, değil, hiç, fakat, ancak, yok, yoksa, aksi durumda, asla, sakın, katiyen, ne, nereden, henüz, hayır, ne...ne, ne...ne de) are discussed in relation to the the negation and absence forms in the Dede Korkut texts, which constitute the basis of our study and which are evaluated in Old Anatolian Turkish by giving examples (Özgür, 2013). It has been given with examples in the article published by Ercilasun that the new copy of Dede Korkut, which was introduced to the scientific world in 2019, belongs to the Southern Azerbaijan field in terms of language features (Ercilasun, 2019). Shahgoli et al. (2019:165) named the third manuscript as "Dede Korkut's Günbet Manuscript" and included a detailed grammar study at the entrance of the work. They have stated by considering the spelling features of the third manuscript that it had the main features of the Eastern Turkish spelling, which is common in Turkestan and Iran. From this point of view, comparisons are made with other copies (Dresden and Vatican) by giving all the negativity and absence forms in the third copy.

Method of the Study: The forms of negativity and absence in the third copy of Dede Korkut were determined in the study by using the work "Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" prepared by M. Ekici. The negativity and absence patterns detected were discussed and the similarities and differences with other copies (Dresden and Vatican) were compared.

Evaluation of the Material: All forms of negativity and absence in the third copy of Dede Korkut were evaluated as negativity/absence with suffixes and as negativity/absence with words.

Negativity/Absence with Suffixes: In the third copy, the meaning of negativity is provided by using the negative suffix -mA and the gerundial suffixes formed by the fusion of this suffix with other suffixes -mAz, -mA(y)An, -mAdUk, -mAdIn, mA(y)Up, -mA(y)UbAn, -mA(y)IncA. In

addition, the meaning of absence is given to nouns and adjectives with the adjective suffix of absence +sIz, sUZ. The meaning of negativity has been provided with the -mI, -mU question suffix.

Negativity/Absence with Words: Negativity/absence with words in Turkey Turkish is provided with expressions such as “değil, hiç, fakat, ancak, yok, yoksa, aksi durumda, asla, sakın, katiyen, ne, nereden, ne...ne, ne...ne de, henüz, hayır”. The meaning of negativity and absence in Dede Korkut texts is provided with words like “yok, yoğ, yoğ, yoğdur, degül, ne, neye, ne...ne”.

Conclusion: It is known that the forms of negativity and absence are used in every period of Turkish Language. The expression of negativity and absence is provided with affixes, words and word groups. The forms of negativity and absence in the third copy of Dede Korkut were determined and given under the title of negativity/absence with suffixes and negativity/absence with words. Conspicuous significant differences compared to other copies are given in the conclusion section. The vowel is always rounded with the suffix +sUZ in the Dresden and Vatican copies. Devlet-süz (oğul) (4a-3), ‘akılsuz (31b-1) kuyruksuz kulaksuz köpegile (45b-7-8), demrensüz oğula yiğit (102a-4), kınsuz kılıç (117a-5), ögsüz oğlan (130a9), (130a-11), kardeş-suz Oğuzda (130b-3), (131a-13) kardeş-suz miskin yiğit(131b-8), kâdemi kıtsuz gelin (133a-2-3). In the new copy, +sUZ absence suffix is included only in standard form +sIz. Ecelsizce (15a-85), namâzsızca (15a-85), nâmüssüz, gayretsiz âdem oğlu (17a-93), avsız gétmeyeyim (27b-135), avsız koyma (27b-135). The -mAyÜp verbal adverb was used in the Dresden and Vatican copy of Dede Korkut while in the third copy, both -mAyUp and -mAyUbAn negative verbal adverb were used. In addition, the verbal adverb suffix -mA(y)IncA was never used in the third copy while it was used in the Dresden and Vatican copies.

Giriş

Olumsuzluk ve yokluk biçimlerinin Türk dilinin her döneminde kullanıldığı bilinmektedir. İnsanlar, duygu ve düşüncelerini ifade ederken olumlu ve olumsuz yapıları birlikte kullanmaktadırlar. Bütün dillerde mevcut olan bir kavram olarak olumsuzluk, son yıllarda dilbilim çalışmalarında üzerinde durulan konuların başında gelmektedir.¹ Olumlu olan her şeyin zıttı ile birlikte

¹ Ağca, F. (2010). *Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri*. Ankara: TKAey.

Ay, Ö. (2020). *Olumsuzluk. Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Buran, A. (2008). Olumsuzluk ekinin (-mA) Türk lehçelerindeki Ses Bilgisi Görüntüsü Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, s.306.

Cin A. (1998). Türk Şiveleri ve Günümüz Oğuz Grubu Şivelerinde Olumsuzluk İfadesi. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çalışır, S. (2007). Türkçede Bilimsel Metinlerde Olumsuzluk, (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Çürük, M. Selcen (2013). Olumsuzluğun Üstdilsel Kullanımına Dair. *Türkbilig*. S. 26, 91-106.

Çürük, M. Selcen (2013). Rabguzi'nin Kıyasü'l- Enbiyâ'sında Olumsuzluk. (Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirel, Ö. (2002). Türkiye Türkçesinde Olumsuz Cümle Yapıları. (Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erten, M. (2007). +sIz Eki Olumsuzluk Eki midir? *Turkish Studies*. 2(4). 1168-1173.

Hirik, E. (2010). Türkiye Türkçesinde Olumsuzluk Eki. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İlhan, N., Kabadayı, C. (2016). *Türk Dilinde Olumsuzluk*. Ankara: Kesit Yayınları.

Oturakçı, N. (2006). On Beşinci Yüzyıla Kadarki Tarihî Türk Lehçelerinde + sIz / + sUZ. (Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özgür, U. (2013). Dede Korkut Metinlerinde Geçen Olumsuzluk ve Yokluk Biçimleri. (Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkan, B. (2003). Sait Faik'in Üç Öykü Kitabında –Semaver/Sarnıç; Alemdağda Var Bir Yılan/Az Şekerli; Havuz Başı/Son Kuşlar- Olumsuzlama ve Olumsuzlamanın Metinsel Görünümleri. (Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkan, B. (2006). Türkçede Dilbilgisel Terim Olarak “Olumlama” ve “Olumsuzlama”. *Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15(1). 269-282.

Seçkin, P. (2018). Türkçede Dilsel Bir Kategori Olarak Olumsuzluk. (Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Soydan, S. (2017). Orhon Kitâbelerinde Kök Halinde ve Türemiş Olan Bazı Kelimelerde Olumlu ve Olumsuz Anlam. *International Journal of Languages' Education and Teaching*. 5(4), s. 869-885.

Şinasi, T. (1990). Türkçede –MA Olumsuzluk Eki ile –DIK+ Eki Nereden Geliyor? *Tarih ve Toplum*. C. 13, S. 74, Ankara, s.14-17.

Tan, Ö. (2019). Cengiznâme'de Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri. (Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üstüner, A. (2001). “Eski Türkiye Türkçesinde +sUZ Eki” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (2). 177-184.

Üstünova, K. (2016). Dilbilgisel Olumsuzlayıcılar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 5 (4). 1703-1715.

Üstünova, K., Horoz, Ö. (2001). +(sIz), + (II) Ekinin Olumsuzu mu? *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. I. 119-140.

var olduğu genel kabul gören görüşlerdendir. Bütün olumlu cümleler, karşıt bir tersinlemeye sahip olduğu gibi her tersinlenen cümle de karşıt bir cümleye sahiptir. Her canlı güzeldir (Olumlu Cümle) / Her canlı güzel değildir (Tersinleme-karşıtsal).

Türkçe Sözlük'te (2011: 1800) olumsuzluk "1. Olumsuz olma niteliği veya durumu, menfilik, nefiy. 2. dil b. Biçimsel olarak fiillerde "ma-/me-" ekiyle, isimlerde "değil" ile gösterilen "gerçekleşmeme, olmama, bulunmama" gibi anlamların ifadesi." şeklinde verilmiştir. Aynı sözlükte yokluk ise "1. isim Yok olma, bulunmama durumu, adem, ademiyyet, fıkdan, gaybubet. 2. isim, mecaz Fakirlik, yoksulluk. 3. isim, felsefe Hiçlik." olarak açıklanmıştır (Türkçe Sözlük, 2011: 2600).

Olumsuzluk ve yokluk kavramları, dil bilimi açısından farklı açılardan değerlendirilerek sınıflandırılmıştır. Biçim bilim, biçim-söz dizimi, söz dizimi ve anlam dizimi şeklinde genel bir tasnif ortaya konularak ele alınan bir konudur. Ağca, (2010: 5) bu konuda şunları belirtir: "Olumsuzluk ifadesinin, dil biliminin doğrudan hangi alanına ait olduğu konusu tartışmalıdır. Zira olumsuzlaştırılmış şekillerin daima bir işaretleyiciye sahip olması, olumsuzluğu biçim bilimi ile, her bir işaretleyicinin aynı zamanda cümle bağlamında kullanılması ve cümleye tesir etmesi biçim-söz dizimi ve söz dizimi ile, olumsuzlaştırılmış ya da olumsuzlaştırılmamış bazı yapıların olumluluk-olumsuzluk bağlamında farklı anlamlar içermesi de anlam bilimi ile ilintili kılmaktadır. Bu bakımdan bugüne kadar çeşitli dillerdeki olumsuzluk yapıları, dilbiliminin farklı bakış açılarıyla ele alınıp incelenmiş, bazı yapıların ise dilbiliminin hangi alanına ait olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür."

Dilbilimcilerin olumsuzlukla ilgili yaptığı genel sınıflandırma hakkında bilgi sahibi olabilmek için anlam bilimi açısından olumsuzluk, biçim bilimi ve söz dizimi açısından olumsuzluk, standart olumsuzluk terimlerine kısaca değinilmiştir.

Anlam bilimi açısından olumsuzluk

Bir kelime ya da cümlenin herhangi bir olumsuzluk eki almadığı hâlde olumsuz bir anlam ifade ettiği yapılardır. Bu tarz cümleler için "yapı bakımından olumlu, anlam bakımından olumsuz" ifadesi kullanılmaktadır.

Örnek 1: Bir asgari ücretle beş kişilik bir aileye nasıl bakabilirim?

(Bir asgari ücretle beş kişilik aileye bakamam.)

Örnek 2: Bu işi yap da birlikte görelim.

(Bu işi yapamazsınız.)

Örnek 3: Ne saman yiyor ne dama giriyor.

(Her ikisini de yapmıyor.)

Örnek 4: İnsan aç yaşabilir mi?

(İnsan aç yaşayamaz.)

Örnek 5: O, güzel günler unutulur mu?

(O güzel günler unutulmaz.)

Örneklerde (Özgür, 2013) de görüldüğü gibi cümleler, yapı bakımından olumlu, anlam bakımından olumsuzdur.

Biçim bilimi ve söz dizimi açısından olumsuzluk

Olumlu yapıdaki bir cümlenin, olumsuz ekler kullanılarak ortaya çıkan şeklidir. Bu kullanılan ekler ön -ek olabileceği gibi son – ek şeklinde de karşımıza çıkabilir. Olumluluk ifade şekli için herhangi bir işaretleyiciye ihtiyaç duyulmamakla birlikte, olumsuzluk ifade şekli için daima sözcük ya da eklerden oluşan işaretleyicilerin bulunması şeklindeki düşünceden hareket eden dil bilimi araştırmacıları, dünya dillerindeki olumsuzluk şeklini biçim bilimi açısından ele alıp sınıflandırmışlardır. Dahl (1979) dünyadaki dillerde görülen biçim bilimsel olumsuzluğu dört kısma ayırmıştır: 1-Ön – eklerle yapılan olumsuzluk 2.Son – eklerle yapılan olumsuzluk 3. Vezne /ölçüye bağlı (prosodic) olumsuzluk 4.İndirgeyici (reduplicative) olumsuzluk.

Standart olumsuzluk (Fiilin Olumsuzluğu)

Fiil olumsuzluğu olarak da bilinir. Fiillere eklenerek olumsuzluk belirten ögeler vasıtasıyla olumsuzluk gerçekleşir. Bütün dillerde var olan fiillerin olumsuzluk şeklinin olduğu bilinmektedir (Ağca, 2010: 14). Çünkü fiilin anlamının olumlu ya da olumsuz oluşu, bir bütünü oluşturan cümlenin belirleyicisi durumundadır. Fiilin olumsuz oluşu, cümledeki diğer ögeleri de dolaylı olarak etkilemektedir.

Olumsuzluk ve yokluk biçimleriyle ilgili araştırmacılar tarafından başta Türkiye Türkçesi olmak üzere Türkçenin tarihsel dönemleriyle ilgili çalışmalar yapılmıştır.² 2013'te hazırladığımız yüksek lisans çalışmasında

² Ağca, F. (2010). *Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri*. Ankara: TKAEY.

İlhan, N., Kabadayı, C. (2016). *Türk Dilinde Olumsuzluk*. Ankara: Kesit Yayınları.

Türkiye Türkçesinde kullanılan olumsuzluk ve yokluk biçimleri (-mA, -mAz, -mAdAn, +sİz, sUZ, +sİzcA, +sUZcA, değil, hiç, fakat, ancak, yok, yoksa, aksi durumda, asla, sakın, katiyen, ne, nereden, henüz, hayır, ne...ne..., ne...ne de gibi) örnek cümlelerle verilerek çalışmamızın temelini oluşturan ve Eski Anadolu Türkçesi içerisinde değerlendirilen Dede Korkut metnindeki olumsuzluk ve yokluk biçimleri (Dresden nüshası) ele alınmıştır (Özgür, 2013). 2019'da bilim dünyasına tanıtılan Dede Korkut'un yeni nüshasının³ dil özellikleri bakımından Güney Azerbaycan sahasına ait olduğu Ercilasun tarafından yayımlanan makalede örneklerle birlikte verilmiştir (Ercilasun, 2019). Shahgoli vd. (2019) ise üçüncü elyazmasını "Dede Korkut'un Günbet Yazması" şeklinde adlandırmış ve eserin girişinde ayrıntılı bir gramer çalışmasına yer vermiştir. Üçüncü elyazmasının yazım özelliklerine bakılarak Türkistan ve İran sahasında yaygın olan Doğu Türkçesi imlasının başlıca özelliklerini taşıdığını belirtmişlerdir. Bu noktalardan hareketle yeni nüshada geçen tüm olumsuzluk ve yokluk biçimleri verilerek diğer nüshalarla (Dresden ve Vatikan) karşılaştırmalara yer verilecektir.

1. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada, M. Ekici tarafından hazırlanan "Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" adlı eser kullanılarak Dede Korkut'un üçüncü nüshasında geçen olumsuzluk ve yokluk biçimleri tespit edilmiştir.

Yarba, S. (2018). Kıpçak Grubu Türk Dillerinde Olumsuzluk. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

³ Dede Korkut'un bilim dünyası tarafından bilinip üzerinde çalışma yapılan iki yazma nüshası (Dresden ve Vatikan) bulunmaktaydı. 2019'da Prof. Dr. Metin Ekici tarafından tanıtılan üçüncü elyazması Türkistan/Türkmen Sahra nüshası'dır. Dede Korkut'un yeni nüshasının orijinal metni transkripsiyon yapılarak Ekici, Azmun ve Shahgoli vd. tarafından birbirine yakın tarihlerde yayımlanmıştır. Ekici, Dede Korkut'un üçüncü elyazmasını "Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası" olarak adlandırmaktadır. Ekici (2019) tarafından yayımlanan eserde; üçüncü nüshanın orijinal metnini, transkripsiyon yapılarak Latin harflerine aktarılmış metnini ve Türkiye Türkçesine aktarılmış metnini görmekteyiz. Ayrıca eserin sonunda sözlük ve dizin bölümü bulunmaktadır. Azmun, aynı eseri "Türkmen Sahra Nüshası" olarak adlandırmaktadır. Azmun (2019) tarafından yayımlanan eserde de çevriyazılı metin, çevriyazılı metnin Türkiye Türkçesine aktarımı, sözlük bölümü ve kitabın sonuna elyazmanın tıpkıbasımı eklenmiştir. Shahgoli vd. (2019) ise üçüncü elyazmasını "Dede Korkut'un Günbet Yazması" şeklinde isimlendirmişlerdir. Shahgoli vd. diğer iki eserden farklı olarak yayımladıkları eserin girişinde ayrıntılı bir gramer çalışmasına ve bilgisayarda yazılmış Arap harfli metine yer vermişlerdir. Eserde ayrıca sözlük ve dizin bölümü de bulunmaktadır. Metnin Türkiye Türkçesine aktarımı ise yapılmamıştır (Özgür, 2020: 39). Dede Korkut'un yeni nüshası ve üzerindeki yayınların karşılaştırılması Ercilasun tarafından ayrıntılı olarak yapılmıştır (Ercilasun, 2019).

Tespit edilen olumsuzluk ve yokluk şekilleri ele alınmış ve diğer nüshalarla⁴ benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılmıştır.

2. Malzemenin Değerlendirilmesi

Dede Korkut'un üçüncü nüshasında geçen tüm olumsuzluk ve yokluk şekilleri; eklerle olumsuzluk/yokluk ve kelimelerle olumsuzluk/yokluk şeklinde değerlendirilmiştir.

2.1. Eklerle Olumsuzluk/Yokluk

-mA olumsuzluk eki ve bu ekin başka eklerle kaynaşmasıyla ortaya çıkan fiilimsi ekleri **-mAz**, **-mA(y)An**, **-mAdUk**, **-mAdIn**, **mA(y)Up**, **-mA(y)UbAn**, **-mA(y)IncA** kullanılarak olumsuzluk anlamı sağlanmıştır. Ayrıca **+sIz**, **sUz** yokluk ekiyle isim ve sıfatlara yokluk anlamı kazandırılmıştır. **-mI** soru ekiyle de olumsuzluk anlamı kazandırılmıştır.

-mA Olumsuzluk İşaretleyicisi

Türkçede cümledeki eylemin bildirdiği iş, oluş, kılış ve hareketin olumsuz şekilde gerçekleştiğini belirten olumsuzluk işaretleyicisi **-mA** ekidir. Bu ek, menfi eki olarak da adlandırılmaktadır.

Gramer Terimleri Sözlüğünde, **-mA** eki için "fiil kök ve gövdelerine olumsuzluk kavramı veren ek" tanımı yapılarak yaz- fiilinin olumsuz çekimlerde kullanılmasına örnekler verilmiştir (Korkmaz, 2010:163).

Türkçe cümlelerde fiile olumsuzluk anlamı verebilmek için **-mA** menfi eki kullanılırken isim soylu yüklemelerde olumsuzluk "**değil**" kelimesinin eklenmesiyle sağlanmaktadır. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de fiillerde olumsuzluğu sağlamak için **-mA** menfi eki kullanılmıştır. Dede Korkut'un üçüncü nüshası ve diğer nüshalarında da **-mA** olumsuzluk eki olarak kullanılmıştır. **-mA** olumsuzluk ekinin metinde yer alan fiillerle nasıl kullanıldığını, hangi kip ve şahıslarla çekime girdiğini göstermek amaçlı üçüncü nüshada geçen tüm örnekler verilmiştir.

Söylemez (3a-37), çalmaz (2b-35), adamaz (2a-33), oğumaz (2a-33), vermez (2a-33), varmaz (2a-33), (12a-73), korhalmaz (17a-93), demez (18a-97), çıkmaz (18b-99), çıkmaz (19a-101), eglenmez (23a-117), (23b-119),

⁴ Dresden nüshasında geçen olumsuzluk ve yokluk biçimleri için Özçelik, S. (2005). *Dede Korkut*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Vatikan nüshasında geçen olumsuzluk ve yokluk biçimleri için Tezcan, S., Hendrik B. (2006). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: YKY Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

kalma (23b-119), geri dönmez (23b-119), kalma (23b-119), bilmez (30a-145), koymaz (12a-73), (14b-83), vermez (12a-73), hayr görmez (22b-115), kabartmaz-mı (14b-83), olmaz-mı (12a-73), (15a-85), dalanmaz-mı (14b-83), sulanmaz-mı (14b-83), götürmez-mi (14b-83), olmaz (18b-99), gezinmez-mi (15a-85), qaralmaz-mı (15a-85), dögülmez-mi (15a-85), sögölmez-mi (15a-85), çakırmaz-mı (15a-85), sürölmez-mi (15a-85), koyulmaz-mı (15a-85), çakırmaz-mı (15a-85), maħrûm qalmazlar (29a-141), görmedüm (22b-115), yemedüm (22b-115), kıymazanmadum (25b-127), elleşmedüm (25b-127), atlanmadum (25b-127), yeltenmedüm (25b-127), seksenmedüm (25b-127), kayıtmadum (25b-127), eymerenmedüm (25a-125), güvenmedüm (26b-131), öldürmedüm (30a-145), qar étmedi (2a-33), ıpranmadı (15b-87), tükenmedi (15b-87), (18a-97), girmedi (27a-133), koymadı (29a-141), qalması (29b-143), olmadı-mı (31a-149), görmemişem (21b-111), (22a-113), koyma (27b-135), düşmesün (29a-141), göstermesün (11a-69), bi-naşib éyemesün (18a-97), yalvartmasun (23a-117), bî-nasib étmesün (24b-123), gelmesün (27a-133), démesünler (28b-139), gétmeyeyim (27b-135), qalmaya (21b-111), bitmeyeler (21a-109), bilmeyeler (21b-111), azmasa azdurmasa (2a-33), yağmasa yağdurmasa (6aa-49), otlaması (6a-49), koyulmasa (6a-49), yağlaması (6a-49), işlemesi (6a-49), tapılması (6a-49), sıçraşması (6b-51), çatılması (6b-51), çapılması (6b-51), sepilmesi (6b-51), tökülmesi (6b-51), düzülmesi (6b-51), süzülmesi (6b-51), çevrülmesi (6b-51), buyrulması (6b-51), yétürmesi (6b-51), yıhdurması (6b-51), düzelmesi (6b-51), ekilmesi (6b-51), egilmesi (6b-51), düşmesi (7b-53), bürkütmesi (7b-55), saħlaması (7b-55), sıçratması (7b-55), baturması (7b-55), sökdürmesi (7a-53), yumşanması (7a-53), göndermesi (7a-53), dağıtması (7a-53), endermesi (7a-53), dondurması (7a-53), söylemesi (8a-57), ölmesi yég (17a-93), kıyması (17a-93), öldürmesi (17a-93), kalması (21b-111), yétmesi (21b-111), (22b-115), bitmesi yég (22b-115), minmesi yég (22b-115), sürçmesi, büdrümesi (23a-117), buyurması (24a-121), qatlanmadı (27b-135), yetürebilmez (14b-83), minebilmez, çapabilmez (22b-115), déyebilme (21b-111), qarħmazduñ (29a-141), götürebilmezdi (20b-107), tepredebilmezdi (20b-107), çıkmazduğ (30b-147).

-mA(y)An Sıfat Fiil Eki

“Sıfat-fiil, sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekli” olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2010: 189). Dede Korkut metinlerinde en çok karşılaştığımız olumsuzluk belirten sıfat fiil ekidir. Üçüncü nüshada geçen kullanımları aşağıda verilmiştir.

Dresden ve Vatikan nüshalarında da sıklıkla kullanılmıştır. Ulusını **saymıyañ** Emen (14a-81), **degmiyeñ** kıvatlara (12b-75), tepdüğünde ğanîmindeñ **ķayıtmıyañ** (13a-77), at **yémeyeñ** acı otlar (22b-115).

-mAz Sıfat Fiil Eki

Fiil kök ve gövdelerine gelerek onları sıfatlaştıran ve aynı zamanda olumsuzluk anlamı sağlayan bir ektir.

Eraslan (1980: 28), -mAz sıfat fiil ekiyle ilgili olarak “Menfi mana taşıyan isim fiil ekidir. Bu sebeple sadece müsbet fiil köklerine getirilebilen ek, bütün Türk lehçe ve şivelelerinde yaygın bir şekilde kullanılışa sahiptir. Doğu Türkçesi’nde ek, -z > -s değişmesi ile -mas / -mes, Abakan, Şor ve bazı diğer şivelerde de m-> b-, p- değişmesi ile -bas / bes, -pas / -pes şeklini almıştır.” şeklinde bilgiler aktarmaktadır.

Ergin (2006), **-maz, mez** eki için menfi geniş zaman partisip eki diyerek geniş ölçüde kullanıldığını ve bu menfi geniş zaman partisipinin yerine menfi fiillerde -an,-en’li partisiplerinde kullanıldığını belirtir. Ayrıca **-maz, -mez** ekinin **-ma-, -me-** menfi ile **-z** partisip veya isimden isim yapma ekinden birleştiğini belirterek bu ekin Türkçede başlangıçtan beri kullanılan geniş zaman çekiminin menfisinde şekil ve zaman eki durumuna geçtiğini belirtmektedir.

Dede Korkut metinlerinin tüm nüshalarında **-mAz** sıfat fiil eki görülmektedir. Üçüncü nüshada yer alan örnekler verilmiştir. **Yatmaz uyumaz** devletli (2b-35), yazı, kışı **bilinmez** yıllar (21a-109), âdem **ıçmez** bulanık sası su (22b-115), otı **bitmez** kara dağlar (22b-115).

-mAdIn Zarf Fiil Eki

Olumsuzluk ifade eden gerendium ekidir. Gramer Terimleri Sözlüğünde eklendiği cümlenin anlamını etkileyen, kişi ve zaman belirtmeden, soyut bir hareket kavramını anlatan, bir esas fiilden sonra gelerek yardımcı fiillerle birleşik fiil kurup, zaman ve yer bakımından tamamlayan kelime olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2010: 251).

Bu olumsuzluk bildiren gerundium ekinin eski şekli ve teşekkülü konusunda farklı yaklaşımlar olmakla birlikte hâkim görüş eski şeklinin -mA-t-I-n olabileceğidir. Ergin, “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde bu gerundium ekinin eski şeklinin ne olabileceği konusunda ayrıntılı bilgiler vermiştir (Ergin, 2010: 342). Ekin yapısıyla ilgili farklı görüşlerin yanı sıra ekin oluşumu hakkında ele aldığı makalesinde Korkmaz, bu ekin -ma-t-ın/-ma-d-ın>-ma-d-an/-meden yapısıyla oluştuğunu açıklamaktadır. (Korkmaz, 1969).

Gülsevin (2011:127), bu olumsuzluk bildiren gerundium ekini “zaman zarf-fiilleri” başlığı altında ele alarak ekin cümleye kattığı anlam ve işlevi üzerinde durmaktadır. Bu ek için şunları belirtmektedir:“Diğer zaman zarf-fiilleri esas fiile zaman bakımından sonralık kazandırır. Bu ise, diğerlerinin tersine, esas fiile zamanda öncelik verir. Yani esas fiilin yapıldığı zamanda, zarf-fiil ekinin geldiği fiilin yapılmamış olması gerektiği şartını koyar. Eski şekli –mAtI, -mAtIn’dır.”

Dede Korkut metinlerinde olumsuzluk bildiren zarf-fiiller arasında en çok kullanılan –mAdIn zarf fiil eki, tüm nüshalarda kullanılmıştır. Vatikan ve Dresden nüshalarında sıklıkla kullanılmıştır.

Yumadın (6a-7), **öldürmedin** (13a-9), **şokmadın** (14a-9), **oyanmadın** (17a-8), **şavaşmadın urışmadın** (18a-3-5-7), (31a-4), **olmadın** (23b-13), **foymadın** (30a-7), **uşanmadın** (30a-7), **tuymadın** (42b-1), (87b-1), **binmedin** (42b-2), **varmadın** (42b-3), (87b-2), **gedilmedin** (52b-2), **boğılmadın** (52b-2), **demedin** (67a-6,90a-1), **yemedin** (70b-3), **esmedin** (70b-3), **şokmadın** (70b-4), **tuymadın** (72b-3), **gelmedin** (73b-1), **depremedin** (78a-13), **binmedin** (87b-2), **düşmedin** (90b-9), **görmedin** (97a-5), **bağlanmadın** (98a-7), **depilmedin** (98a-7), **kesilmedin** (98a-8), **dökilmedin** (98a-8), **ölmedin** (98a-10), **oynamadın** (98a-9), **inleşmedin** (151b-4), **meñrişmedin** (151b-4), **bozlaşmadın** (151b-3), **gelmedin** (151b-2), **çapılmadın** (151b-2), **kişneşmedin** (151b-3).

Üçüncü nüshada, **-mAdIn** zarf-fiil eki Dresden ve Vatikan nüshasına göre daha az kullanılmıştır. Üçüncü nüshada yer alan örnekler verilmiştir.

Getür deyende ötkün sözlü, hây **demedin** baş getirür (12a-73).

Ol gelin ay başına **yetişmedin** kayın ata-y-ileñ kayın anaya dil yetüre (21b-111).

Bés yaşına **yetişmedin** yetmiş yaşar kocalara dili dege; igirmi yaşına **yetişmedin** sakkal basa; otuz yaşına **yetişmedin** ortalana; kırık yaşına **yetişmedin** kırkıl sepe (22a-113).

-mAyInca Zarf Fiil Eki

Zaman ifadesi bildiren gerundium ekidir. Eklendiği kelimeye –madığı zaman, -mediği zaman ile –madiktan sonra, -medikten sonra anlamları katmaktadır. Cümle içerisinde zaman zarfı görevi görmektedir.

Bu ekin Eski Türkçedeki olumlu şekli –ğınça,-ğınçe’dir. -ğın,-ğın yapım eki ve -ça, -çe eşitlik ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır (Ergin, 2010: 341). Bu kullanımında, –ıncaya kadar, -inceye kadar anlamı vermektedir. Dede Korkut’ta **-mAdIn** olumsuzluk bildiren zarf-fiilinden sonra en çok kullanılan

zarf-fiildir. Dresden ve Vatikan nüshalarında bulunan **-mAyInca** zarf fiil eki, üçüncü nüshada bulunmamaktadır. Aşağıda Dresden ve Vatikan nüshalarında geçen örneklerle yer verilmiştir.

démeyince (3a-12), vermeyince (3a-12), érmeyince (3a-13), binmeyince (3b-10), çalmayınca (3b-11), kıymayınca (3b-11), görmeyince (3b-11), (3b-12), (132a-12-13), düşmeyince (14b-9), (71b-1), silmeyince (14b-8), (71a-13), énmeyince (14b-7), (71a-13), almayınca (61b-12), (71b-1), (132a-1-2), aldurmayınca (81b-11), şartmayınca (118a-8), kesmeyince (118a-8-9), tökmeyince (118a-8-9), varmayınca (132a-1-2), bilmeyince (132a-1-2).

-mAyUb(p), -mAyUbAn Zarf-Fiil Ekleri

-mAyUp zarf-fiil ekinin ünlüsü EAT döneminde daima yuvarlaktır. Vokal uyumuna uygun olarak kullanımı Osmanlı Türkçesinin sonlarında görülmektedir. Günümüzde de vokal uyumuna uygun şekilde kullanımı devam etmektedir.

Gülsevin (2011: 133), "Eski Anadolu Türkçesinde Ekler" kitabında bu zarf-fiil eklerini "bağlama zarf-fiilleri" başlığı altında değerlendirir. -(y)Up zarf-fiili için iki fiili birbirine bağladığını ve ilk fiilin yapılmasının ardından hemen sonra ikinci fiilin yapılacağını belirtir.

-mAyUbAn olumsuzluk bildiren zarf-fiili, **-mAyUp** ekinin genişletilmiş şeklidir. "-uban, -üben,-up,-üp dolayısıyla -p gerundiumundan çıkmıştır. Fakat bu türeyiş çok eskidir. Daha Eski Türkçenin başlarında -pan,-pen şeklinde bu gerundiumu görürüz. -p gerundiumuna bir -an, -en unsurunun eklenmesiyle ortaya çıkmış olduğu görülen bu gerundium eki sonradan -p gerundiumunun gelişme seyrine uygun olarak Batı Türkçesinde başına vokal almış ve p'si de iki vokal arasında b olduğu için -uban, -üben şekline geçmiştir." (Ergin, 2010: 345). Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi Döneminde bu şekilde kullanılmış olup günümüzde kullanılmamaktadır. Dede Korkut'un Dresden ve Vatikan nüshalarında sadece **-mAyUp** zarf-fiili kullanılırken; üçüncü nüshada hem **-mAyUp** hem de **-mAyUbAn** olumsuzluk bildiren zarf-fiil eki kullanılmıştır.

Burulmayub (4a-41), tanımayub (13b-79), şakınmayub (11b-71), gezmeyüben (17a-93), olmayubeñ (31a-149), tapmayub (29b-143).

+sIz, +sUz Yokluk Eki

Türkiye Türkçesinde ünlü uyumlarına bağlı olarak kullanılan bu ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde ünlüsü yuvarlak şekilde kullanılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesi

Türkiye Türkçesi

akılsuz kâfir	akılsız baş
devletsüz oğul	evsiz insan
'ışksuz kişi	susuz yaz

Bu ek için araştırmacıların farklı görüşleri bulunmaktadır. Muharrem Ergin'e göre; bu ek -lı,-li,-lu,-lü ekinin menfisidir. -lı,-li,-lu,-lü eki esas itibariyle bir nesnede bir şeyin bulunduğunu, -sız,-siz,-suz,-süz eki ise bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade eder. Bu ek de isimlerden hem sıfat, hem isim olarak kullanılan vasıf isimleri yapar. Esas hususiyeti menfilik ifade etmesidir. Bu yüzden menfi isim yapma eki diye anılır. Bu ekin Eski Anadolu Türkçesinde buyruğsuz gibi iyelikten sonra kullanıldığı misallerde görülür. Bugün de babamsız gibi nadir kullanışları vardır (Ergin, 2000:160). Korkmaz (2010:243) eserinde, "yokluk eki" başlığı altında +sIz/+sUz ekini anlatır.

Gülsevin (2011:119) bu ekin üç farklı görevde kullanıldığını belirtir.

1. Yokluk bildiren sıfatlar yapar.

2.+sUz eki ile türetilen isimler, cümlede zarf görevini üstlenebilirler.

3. Eklendiği ismin yokluğunu bildiren yeni isimler yapar.

+sIz, sUz eki, isimden isim yapan ektir. Yokluk, zıtlık, bulunmama gibi anlamlar ifade eden sıfatların oluşumunu sağlamaktadır. Yeni isimlerin oluşumunu sağlamakta ve cümlede bazen zarf görevi görmektedir. Ünlüsü EAT döneminde yuvarlak iken günümüzde dört farklı şekli mevcuttur (+sız,+siz,+suz,+süz).

Dresden ve Vatikan nüshalarında ünlüsü yuvarlak şekilde +sUz yokluk eki kullanılmıştır. **Devlet-süz** (oğul) (4a-3), **'akılsuz kâfir** (31b-1), **kuyrıksuz kulaksuz**⁵ (45b-7-8), **demrensüz** ohıla yiğit (102a-4), **kinsuz** kılıç (117a-5), **ögsüz** oğlan (130a9), (130a-11), **kardeş-suz** Oğuzda (130b-3), (131a-13) **kardeş-suz** miskin yiğit (131b-8), **kâdemi kutsuz** gelin (133a-2-3), **kulağsuz** yol (141a-5), **dérneksiz**⁶ kâfir (31b-1).

⁵ Semih Tezan-Hendik Boeschoten, "Dede Korkut Oğuznameleri" kitabının Dresden nüshası bölümünde Dede Korkut dağı biñ **kuyrıksuz kulaksuz** köpegile (45b-76) şeklinde +sUz yokluk ekini yuvarlak şekilde okurken; Vatikan nüshası bölümünde Dede Korkut dağı biñ **kuyrıksuz kulaksuz** köpegile (73a-222) şeklinde +sIz yokluk ekini düz şekliyle okumuştur (Tezcan-Hendrik, 2006: 76-222).

⁶ Sadettin Özçelik, (2005) eserinde "**dérneksiz kâfir**" şeklinde yokluk ekini düz biçimiyle okumuştur. Muharrem Ergin ve Semih Tezan-Hendik Boeschoten, aynı ifadeyi "**dérneksüz kâfir**" şeklinde yokluk ekini yuvarlak biçimiyle okumuştur.

Üçüncü nüshada ise +sUz yokluk eki sadece düz biçimiyle +sIz şeklinde yer almaktadır.

Ecelsizce (15a-85), **namâzsızca** (15a-85), **nâmüssız**, **ğayretsiz** âdem oğlu (17a-93), **avsız** gétmeyeyim (27b-135), **avsız** koyma (27b-135).

-mI Soru Eki

Olumsuzluk kavramı bazı durumlarda **-mI** soru ekiyle karşımıza çıkabilir. Cümlede herhangi bir olumsuzluk işaretleyicisi olmamasına rağmen cümle anlam olarak **-mI/-mU** soru ekinin eklenmesiyle olumsuz bir ifadeye bürünebilir. Türkçede, aşağıdaki örnek cümleleri zaman zaman kullanıyoruz.

Bana niye bağıryorsun ben **mi** yaptım?/ Ben yapmadım.

Paralar bende **mi** ki bana soruyorsun? / Ben de değil.

Altın yere düşmekle pul olur **mu**? / Olmaz.

-mI soru eki, Dede Korkut'un tüm nüshalarında **-mI** düz biçimiyle yer almaktadır. Tespit edilen örneklerde **-mI** soru eki, eklendiği cümlelerde biçimce olumlu, anlamca olumsuzluk kazandırır. Dresden ve Vatikan nüshasından alınan örneklerde **-mI** soru ekinin bu şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Bayındır Hân benim ne egsüklüğüm gördi, kılıcumdan **mi** gördi, şoframdan **mi** gördi? (7b-13)

Mere kavat oğlu kavatlar, ata тұruriken oğul elin **mi** öperler? (39a-7)

Mere menüm oğlum baş **mi** kesdi, ған **mi** dökdi? (39a-12)

Baş **mi** kesdüñ ған **mi** tökdüñ, aç **mi** toyurduñ, yalıncağ(**m**)ı tonatduñ? (129a-8).

Benzer şekilde üçüncü nüshada da **-mI** soru eki düz biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda verilen örneklerde de **-mI** soru ekinin cümleye eklenmesiyle birlikte cümle yapıcı olumlu, anlamca olumsuz bir yapıya dönüşmektedir.

İt oğlına kurt eniği özünü daladur-**mi**, daladmak yok (5b-47).

Ulu devlet ol igidüñ başındañ eksilür-**mi**, eksilmaq yok (5b-47).

Merd igidüñ zarbına қатланur-**mi**, қатланmaq yok (5b-47).

Bedirli ay, settârındañ aña buyruқ olmayınca gédilür-**mi**, gédilmaq yok (5b-47).

Қарı düşmeninüñ evlâdını uradur-**mi**, uratmaq yok (5b-47).

Ala sarı yaylı avçı gelse, avı üste ol avçıdañ қayıdur-**mi**, қayıdmaq yok (5a-45).

Dedem Korkud, kalın Oğuzuñ vaşfını dér olsa, tükenür-**mi**, tükenmak **yok** (6b-49).

Yayhanduğça nevbet andañ eksilür-**mi**, eksilmek **yok** (6a-49).

2.2. Kelimelerle Olumsuzluk/Yokluk

Türkiye Türkçesinde kelimelerle olumsuzluk/ yokluk, **değil**, **hiç**, **fakat**, **ancak**, **yok**, **yoksa**, **aksi durumda**, **asla**, **sakın**, **katiyen**, **ne**, **nereden**, **ne... ne...**, **ne... ne de**, **henüz**, **hayır** gibi ifadelerle sağlanmaktadır. Dede Korkut metinlerinde de **yok**, **yoğ**, **yoğ**, **yoğdur**, **değil**, **ne**, **neye yarar**, **ne...ne** gibi kelimelerle olumsuzluk ve yokluk anlamı sağlanmıştır.

Yok İle Kurulanlar

Ek fiil, isim soylu sözcüklerin cümlede yüklem olduğu durumlarda görülmektedir. Ekfiilin olumsuzluk ve yokluk şekli değil, yok gibi kelimelerle ya da yükleme +**sIz**/**+sUz** eki getirilerek oluşturulur.

Olumsuzluk ve yokluk belirtmek için “**yok**” kelimesi tüm nüshalarda geçmektedir. Bu kelime, tek başına ya da bildirme ekiyle birlikte kullanılmıştır.

İt oğluna kırt eniği özünü daladur-**mı**, daladmak **yok** (5b-47).

Ulu devlet ol igidüñ başındañ eksilür-**mi**, eksilmek **yok** (5b-47).

Merd igidüñ zarbına katlanur-**mı**, katlanmak **yok** (5b-47).

Bedirli ay, settârındañ aña buyruğ olmayınca gédilür-**mi**, gédilmek **yok** (5b-47).

Qarı düşmeninüñ evlâdını uradur-**mı**, uratmak **yok** (5b-47).

Ala sarı yaylı avçı gelse, avı üste ol avçıdañ kayıdur-**mı**, kayılmak **yok** (5a-45).

Dedem Korkud, kalın Oğuzuñ vaşfını dér olsa, tükenür-**mi**, tükenmak **yok** (6b-49).

Yayhanduğça nevbet andañ eksilür-**mi**, eksilmek **yok** (6a-49).

Ekincisi çok ola; yerin de bereketi **yok** ola (21b-111).

Bir pûlum bir hâbbem **yok** (24a-121).

Yoğdur, yoğdur İle Kurulanlar

Bildirme ekiyle birlikte kullanılması tüm nüshalarda görülmektedir.

Yâ ilâhî menüm oğlum **yoğdur**, sen oğlan vérgil bana (1b-31).

Qorhıma oğlan, ölüm **yoğdur** (15a-13).

Bundan yegregi **yoh-dur** ki gözüm görüriken, oğul, gel, seni évereyim, dedi (87a-10).

Degül ile Kurulanlar

“Değil kelimesine ilk olarak Divanü Lügati't-Türk'te rastlıyoruz. Kaşgarlı Mahmut, değilin Arguca dag/dhag “yok, değil” kelimesinden geldiğini, Oğuzların dag ol sözünü argulardan aldıklarını ve bozarak tegül yaptıklarını söyler. Kelimenin dag ol şekline başka kaynaklarda rastlayamıyoruz.”(Özmen, 2012).

Ergin (2000:364), “sona gelen edatlar” içinde bu kelimeyi değerlendirir ve ek için şunları belirlemektedir: “Değil kelimesi Eski Türkçedeki tağ< değil> olumsuzluk edatı ile şahıs zamiri menşeli çekimin -ol <-dır,-dir> bildirme ekinden türemiştir. Tağ ol-dağ ol, tegül-degül şekline gelmiş. Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada uzun zaman degül şekli kullanıldıktan sonra bugünkü değil şekline geçilmiştir. Tegül, tügil, degül, değil'e karşılık bazı Türk şivelerinde ermez, emes, imes edatının kullanıldığını, imes edatına Batı Türkçesinde de eskiden tek tük rastlanıldığını söylemiştik.”

Eski Anadolu Türkçesinde “**degül**” kelimesi ek fiilin olumsuzluğunda çok sık kullanılmaktadır. Bildirme eki almış ve almamış şekilleri mevcuttur. Dede Korkut metinlerinde “**degül**” kelimesi soru edatı olarak “**degül mi, degül misin, degül-midür**” şeklinde kalıp bir yapıyla da görülmektedir.

Ağzı burnı degirmi **degül-midür** (4b-43).

karıncası kara itçe **degül-midür** (18a-97).

kum toprağı; cemi'i şehrler gelini **degül-midür** (18b-99).

Altı **degül**, yéddi dutum polad şiş, ucı elmasdañ (20b-107).

... kıan çanağı, at oynacı **degül-midür** (19a-101).

Altı **degül**, altmış batman ğazan-idi (20b-107).

“Ne...ne...” Kullanımı

Biçim olarak eklendiğı cümle olumlu, anlamca olumsuzdur. İngilizcede kullanılan “neither nor” kullanımında da benzer durumu görüyoruz. Dede Korkut'un tüm nüshalarında bu kullanım yer almaktadır.

Dresden ve Vatikan nüshasında daha çok kullanıldığı aşağıdaki örneklerden anlaşılmaktadır.

Begil **ne** yay kurardı, **ne** oğ atardı (120b-11).

Ne atın öğdi, **ne** gendin öğdi (120b-8).

‘Azrâyili **ne** çavuş gördi **ne** kıapucu (80b-5).

Men senden **ne** gördüm, **ne** öğrenem? (64b-13).

Ne siz **ne** Beyrek kılsun. (55b-6).

Ne oğlan yeñer **ne** boğa yener (10a-13).

Çok çalışdılar, **ne** boğa yeñer **ne** Kıan Turalı yener (93a-6).

Anuñ elinden **ne** ölümüz **ne** dirümüz kırtulurımış (139b-9).

Üçüncü nüshada çok örneği görülmese de iki farklı cümlede kullanıldığı görülmektedir.

Yéyüb dağılır yaramazca, iş düşende **ne** yédüm dér, **ne** gördüm dér (18a-97).

Ne kıavm tanur, **ne** kıardaş tanur (30b-147).

“Neye yarar” Kullanımı

Bu kullanım, üçüncü nüshada karşımıza çıkmaktadır. Cümle içerisinde zaman zaman kullanılan kalıp bir ifade izlenimi uyandırmaktadır. Biçimce olumlu görülsede, eklendiği cümleye olumsuzluk katmaktadır. Üçüncü nüshada yer alan örneklerin tamamı aşağıda verilmiştir.

Yéddilerden ayrıldıķı üç ıldırım **neye yarar, neye yarar** (6a-49).

Қола қопуз гөтүрдүгі, һаммәл kimi gezdürdügi **neye yarar, neye yarar** (8a-57).

Ala bıdaķlı sürcidälar **neye yarar, neye yarar** (7b-55).

Altı perli gür şeşper **neye yarar, neye yarar** (7b-55).

İpek ala қалһанлар **neye yarar, neye yarar** (7b-55).

Kesik başlar, diri dustaķlar nazarına getürmese **neye yarar, neye yarar** (7b-55).

Arpa vérüb saһlayanda bidev atlar **neye yarar, neye yarar** (7b-55).

Yeñi kısķa demür donlar **neye yarar, neye yarar** (7a-53).

қırbән-ārә гөтүrende sarı yaylar **neye yarar, neye yarar** (7a-53).

sadaқ-ārә säirinde seksen oқlar **neye yarar, neye yarar** (7a-53).

Қара polad sav қılıclar **neye yarar, neye yarar** (7a-53).

қарlı elvan otlı, gök sünbüllі, gözel daғlar **neye yarar, neye yarar** (6b-51).

Yér arһasın kertüb aһar daşқun çaylar **neye yarar, neye yarar** (6b-51).

Alın başa гөтүrende tavulғalar **neye yarar, neye yarar** (6b-51).

Ol bulutuñ гүрүлdeyüb шақıldıyub esibeni geldiğı **neye yarar, neye yarar** (6a-49).

“Ne” Kullanımı

Biçimce olumlu görünsede, eklendiği cümleye olumsuzluk katmaktadır. Tüm nüshalarda benzer kullanım görülmektedir.

Ne gördüm dér, seni salur géder, gördüm demez (18a-97).

Oğlandur, **ne** bilsün? (13a-4).

Ne bilür deli ozan, dédiler (58a-13).

Baba malından **ne** fâyide, başda devlet olmasa? (4a-2).

Ne bileyin oğul, arslandan mı oldı yoħsa aplandanmı oldı? (15b-11).

Ne bileyin oğul, bu azâlar saňa nereden geldi? (15b-12).

Sonuç

Olumsuzluk ve yokluk biçimlerinin Türk dilinin her döneminde kullanıldığı bilinmektedir. Olumsuzluk ve yokluk ifadesi eklerle, kelimelerle, kelime gruplarıyla sağlanmaktadır. Dede Korkut'un üçüncü nüshasında geçen olumsuzluk ve yokluk biçimleri tespit edilerek eklerle olumsuzluk/yokluk ve kelimelerle olumsuzluk/yokluk başlığı altında verilmiştir. Dresden ve Vatikan nüshalarında ünlüsü yuvarlak şekilde +sUz yokluk eki kullanılmıştır. **Devlet-süz** (oğul) (4a-3), **'aılsuz** kâfir (31b-1), **demrensüz** oħıla yiğit (102a-4), **ınsuz** kılıç (117a-5), **ögsüz** oğlan (130a9), (130a-11), **ardaş-suz** Oğuzda (130b-3), (131a-13) **ardaş-suz** miskin yigit(131b-8), kâdemi **utsuz** gelin (133a-2-3) gibi. Üçüncü nüshada ise +sUz yokluk eki sadece düz biçimiyle +sIz şeklinde yer almaktadır. **Ecelsizce** (15a-85), **namâsızca** (15a-85), **nâmüssüz, ayretsiz** âdem oğlı (17a-93), **avsız** gétmeyeyim (27b-135), **avsız** koyma (27b-135). Dede Korkut'un Dresden ve Vatikan nüshalarında sadece -mAyUp zarf-fiili kullanılırken yeni nüshasında hem -mAyUp hem de -mAyUbAn olumsuzluk bildiren zarf-fiili kullanılmıştır. Ayrıca -mA(y)Inca zarf fiil eki Dresden ve Vatikan nüshalarında sıklıkla kullanılmıştır. **démeyince 3a-12), vèrmeyince3a-12), èrmeyince (3a-13), binmeyince (3b-10), çalmayınca (3b-11), ıymayınca (3b-11), görmeyince (3b-11), (3b-12), (132a-12-13), düşmeyince (14b-9), (71b-1), silmeyince (14b-8), (71a-13), ènmeyince (14b-7), (71a-13), almayınca (61b-12), (71b-1), (132a-1-2), aldurmayınca (81b-11), artmayınca (118a-8), kesmeyince (118a-8-9), tökmeyince (118a-8-9), varmayınca (132a-1-2), bilmeyince (132a-1-2).** Üçüncü nüshada -mA(y)Inca zarf-fiil eki hiç kullanılmamıştır. Kelimelerle olumsuzluk ve yokluk başlığı altında yer verdiğimiz "**neye yarar**" kullanımı sadece yeni nüshada karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanım, cümlede zaman zaman kullanılan kalıp bir ifade izlenimi uyandırmaktadır. Biçimce olumlu görünsede, eklendiği cümleye olumsuzluk katmaktadır.

Kaynakça

- Ağca, F. (2010). *Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri*. Ankara: TKAAY.
- Ay, Ö. (2020). *Olumsuzluk. Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Azmun, Y. (2019). *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Buran, A. (2008). Olumsuzluk ekinin (-mA) Türk lehçelerindeki Ses Bilgisi Görüntüsü Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, s.306.
- Cin A. (1998). Türk Şiveleri ve Günümüz Oğuz Grubu Şivelerinde Olumsuzluk İfadesi. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışır, S. (2007). Türkçede Bilimsel Metinlerde Olumsuzluk, (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Çürük, M. Selcen (2013). Olumsuzluğun Üstdilsel Kullanımına Dair. *Türkbilig*. S. 26, 91-106.
- Çürük, M. Selcen (2013). Rabguzi'nin Kıyası'1- Enbiyâ'sında Olumsuzluk. (Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dahl, O. (1979). Typology of Sentence Negation. *Linguistics* 17. 79-109.
- Demirel, Ö. (2002). Türkiye Türkçesinde Olumsuz Cümle Yapıları. (Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Eraslan, K. (1980). *Eski Türkçede İsim-Fiiller*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fak. Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet B. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın Yeni Nüshası ve Üzerindeki Yayınlar, *Milli Folklor*, 123, 5-22.
- Ergin, M. (2010). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı-1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erten, M. (2007). +sız Eki Olumsuzluk Eki midir? *Turkish Studies*. 2(4). 1168-1173.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi'nde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G., Boz, E. (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hirik, E. (2010). Türkiye Türkçesinde Olumsuzluk Eki. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlhan, N., Kabadayı, C. (2016). *Türk Dilinde Olumsuzluk*. Ankara: Kesit Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1969). Türkiye Türkçesindeki –madan/-meden < -mağın < -meğin Zarf-Fiil (Gerendium) Ekinin Yapısı Üzerine. *Ankara: Türkoloji Dergisi*. II/1.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Nasser Khaze Shahgoli vd. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 147-379.
- Oturakçı, N. (2006). On Beşinci Yüzyıla Kadarki Tarihi Türk Lehçelerinde + sız / + sUZ. (Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özçelik, S. (2005). *Dede Korkut*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özgür, U. (2013). Dede Korkut Metinlerinde Geçen Olumsuzluk ve Yokluk Bıçimleri. (Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, B. (2003). Sait Faik'in Üç Öykü Kitabında –Semaver/Sarnıç; Alemdağda Var Bir Yılan/Az Şekerli; Havuz Başı/Son Kuşlar- Olumsuzlama ve Olumsuzlamanın Metinsel Görünümleri. (Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özgür, U. (2021). Dede Korkut'un Üçüncü Nüshasında Geçen Olumsuzluk ve Yokluk Biçimleri. ANKARAD, 2(3), 151-172.

- Özkan, B. (2006). Türkçede Dilbilgisel Terim Olarak “Olumlama” ve “Olumsuzlama”. *Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15(1). 269-282.
- Özmen, M. (2012). Türkçede Değil Kelimesi ve Kullanımları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 29 (0), 189-244.
- Seçkin, P. (2018). Türkçede Dilsel Bir Kategori Olarak Olumsuzluk. (Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soydan, S. (2017). Orhon Kitâbelerinde Kök Halinde ve Türemiş Olan Bazı Kelimelerde Olumlu ve Olumsuz Anlam. *International Journal of Languages' Education and Teaching*. 5(4), s. 869-885.
- Şinasi, T. (1990). Türkçede –MA Olumsuzluk Eki ile –DIK+ Eki Nereden Geliyor? *Tarih ve Toplum*. C. 13, S. 74, Ankara, s.14-17.
- Tan, Ö. (2019). Cengiznâme’de Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezcan, S., Hendrik B. (2006). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üstüner, A. (2001). “Eski Türkiye Türkçesinde +sUZ Eki” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (2). 177-184.
- Üstünova, K. (2016). Dilbilgisel Olumsuzlayıcılar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 5 (4). 1703-1715.
- Üstünova, K., Horoz, Ö. (2001). +(sLz), + (II) Ekinin Olumsuzu mu? *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. I. 119-140.
- Yarba, S. (2018). Kıpçak Grubu Türk Dillerinde Olumsuzluk. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.